

DEBRECENI EGYETEM
BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR
HUMÁN TUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA
NEVELÉS- ÉS MŰVELŐDÉSTUDOMÁNYI DOKTORI PROGRAM

Speciális társadalmi csoportok szemináriumi dolgozat

Sportoló csoportok a Debreceni Egyetemen

Néhány sportoló csoport jellemzői és genderszemponitú vizsgálata

SZEMINÁRIUMVEZETŐ:

DR. habil. Fényes Hajnalka

TÉMAVEZETŐ:

Prof. Dr. Szabó Ildikó

KÉSZÍTETTE:

Kovács Klára

PhD. hallgató, II. évfolyam

2012. január

Bevezetés

Számos területen a társadalomban kutatták, bizonyították, s mai napig is folyamatosan figyelemmel kísérik a nők helyzetét, elfogadásának mértékét olyan területeken, amelyek korábban kizárólag a férfiak privilégiumai közé tartoztak (pl. munkaerő-piac, politika, oktatás stb.). A sport más társadalomtudományi kutatási területekhez hasonlóan sokkal inkább marginalizált helyzetben van, ennek megfelelően a nemi különbségek a sportban is a kevésbé kutatott témák közé tartozik hazánkban. Néhány jelentős kutatási eredménytől eltekintve (l. Bodnár 2002, 2003, Perényi 2003, Dr. Gáldiné Gál 2007, Gál et al. 2008 stb.) alig találunk olyan magyar szakirodalmat, amelyek a nők helyzetét vizsgálnák a sport világában. A külföldi, elsősorban angolszász szakirodalomban leginkább a marxista (körükben is a legjellemzőbben feminista) írások mutatják be a nemi egyenlőtlenségek megjelenési formáit, mértékét és okait a sportban (Lüschen 1980). Ugyanakkor kritikaként fogalmazódik meg műveikkel szemben, hogy ideológiai elkötelezettségük miatt úgy tűnik, írásaikból olykor hiányzik az objektivitás (Dunning 2002).

Dolgozatomban arra vállalkozom, hogy néhány nemzetközi és a hazai szakirodalom segítségével bemutassam a genderkülönbségeket, nemi egyenlőtlenségek megjelenését a sport világában, illetve egy kisebb volumenű empirikus kutatás segítségével szeretném ismertetni néhány, a Debreceni Egyetemen lévő sportoló csoport genderszemponitú elemzésének eredményeit. Mindez azért is fontos, mert a napjainkban, amikor törvények biztosítják állami, EU-s, sőt sok esetben globális szinten a fejlett országokban a nők férfiakkal egyenlő jogait, azonban a nők sportban elért sikerei és a sportolási lehetőségek növekedésének ellenére Dunning (2002) szerint a sport még mindig a férfiaknak fenntartott terület, ahol maszkulin tulajdonságok és erények (úgy mint erő, agresszivitás, versenyszellem, harc stb.) dominálnak, s ez sokak számára összeegyeztethetetlen a hagyományos női szerepekkel és tulajdonságokkal (pl. érzékenység, családról való gondolkodás és otthon melegének megteremtésének fontossága mint kiemelkedő cél stb.). Ennek háttérben az áll, hogy a férfi identitás megteremtésében és folyamatos megerősítésében a sportnak már kezdetektől, az ókori olimpiáktól kezdve is kiemelkedő szerepet tulajdonítottak (Földesi et al. 2010)

Kutatásomat a *Campus-lét a Debreceni Egyetemen*¹ kutatás keretében folytattam, amely célul tűzte ki a különböző cselekvési minták alapján elhatárolódó csoportok

¹ „Campus-lét” a Debreceni Egyetemen. Csoportok, csoporthatárok, csoportkultúrák OTKA K 81858 számú kutatás. A hároméves kutatás 2010 februárjában kezdődött. A kutatás vezetője Szabó Ildikó.

felkutatását és megismerését a Debreceni Egyetemen. A kutatás során sportolói csoportokat (kosárlabdázó fiúkat és lányokat, kézilabdázókat, focistákat, step aerobicosokat, zumbázókat és kondizókat) vizsgáltunk neveléstudományi mesterszakos hallgatókkal² résztvevő megfigyeléssel, esetenként fókuszcsoportos interjúkkal és egyéni interjúkkal 2011 tavaszán és őszén. Arra voltunk kíváncsiak, hogy (1) hogyan működnek ezek mint csoportok, (2) mi jellemzi őket, (3) milyen különbségek vannak az egyes sportágakban, sportolói csoportokon belül a nemek között, (4) illetve mi jellemzi az úgynevezett férfias és nőies sportágakat. Az eredmények bár nem alkalmas általánosításra, de számos olyan információhoz juttatnak, amelyek segítenek megérteni a sport és sportolók világát az egyetemen a 21. században, különös tekintettel a társadalmi nemekre.

A dolgozat első részében egy szakirodalmi áttekintéssel mutatom be a sportoló csoportok jellemzőit, illetve a társadalmi nemek és a sport viszonyát, a második, empirikus kutatást tartalmazó részben pedig a kutatás eredményeit foglalom össze. Nem áll módomban bemutatni a nemek közötti különbségeket, s ezek okait teljes társadalmi kontextusban, így csak a sport világra szorítkozva ismertetem a férfiak és nők közötti különbségeket és ezek okait.

I. Elméleti háttér és kutatási kérdések

Mivel az empirikus kutatásban egyaránt fontosnak tartottuk megvizsgálni a sportoló csoportok jellegzetességeit, s ezen belül a genderkülönbségeket, ezért az elméleti részben is egyaránt foglalkozom a sportoló csoportokkal kapcsolatos kutatásokkal, és a nők helyzetét feltáró elméletekkel és kutatási eredményekkel a sport világában.

A dolgozat két fontos definiálandó fogalma a sport és a sportoló csoport. Kutatásom során a sport legtágabban vett értelmezését használtam annak definiálására, hogy kit tekintek sportolónak a Debreceni Egyetemen, és az európai Sport for All Charter meghatározásából indultam ki. Ennek megfelelően minden olyan fizikai aktivitást sportnak tekintettem, amit a mentális és fizikai állapot, valamint társas kapcsolatok javítása céljából űznek (Dóczi 2008). Sportoló csoportnak tekintettem azokat a csoportokat, közösségeket, csapatokat, amelyek célja valamilyen testmozgás, sporttevékenység végzése, azonban nem tekintetem kritériumnak, hogy ezt együtt, valamilyen interakció révén végezzék, elegendő volt az, hogy

² Ez úton is szeretném megköszönni Hurja Kittinek, Ócsai Gittának és Tölgyesi Júliának a résztvevő megfigyelések során végzett lelkes munkát ezzel hozzájárulva e dolgozat megírásához, s a Campus-lét kutatás sikeréhez.

az egyes tagok ugyanabban az időben, helyen és ugyanazt a (sport/mozgás)tevékenységet végzik bizonyos időközönként, de rendszeresen. Ezt azért tartom fontosnak kiemelni, mert a későbbiekben látni fogjuk, hogy számos sportág esetében magát a tevékenységet egyszerre többen, ugyanakkor individuálisan végzik az egyének úgy, hogy közben semmilyen módon nem érintkeznek egymással.

I. 1 A sport mint a csoportkutatások egyik területe

Az egyén megnyilvánulásait nagyban befolyásolja a környezet és a személyiség kölcsönhatása. Ebben az esetben a személyiség egyfajta "prizmarendszerként" megszűri a környezeti hatásokat, ugyanakkor a környezeti hatások útjában még egy ilyen jellegű szűrő is áll: a társadalmi miliő, amelyben pl. a tanár és tanuló, vagy edző és sportoló élnek. Egyikük sem magával a társadalommal van közvetlen kapcsolatban, hanem kisebb egységeken keresztül érintkeznek vele — méghozzá a csoport közvetítése által. A csoport nem azonos csupán az egyének összegével, hanem egy rendszert alkot, ahol a közös feladat megoldása a szervezeten társult egyének magatartása és interakciók révén valósul meg, hasonlóképpen a csoportteljesítmény sem egyenlő a tagok teljesítményének összegével (Rókusfalvy 1986).

A legtöbb csapatjátékban a játékosok többé-kevésbé spontán módon választódnak ki, s az adott mérkőzés után a csapat felosztódik, míg a sportok esetében a küzdő csapatok tagjait valamilyen megfontolt logika alapján válogatják össze, s ha a tagság kialakult, ez egy stabil társadalmi szervezetet, intézményt tart fenn. Bár az egyes személyek szabadon kiléphetnek a kialakult szervezetből, de pozíciójukat mások elfoglalhatják, így a csoport fennmarad. Továbbá minél szervezettebb egy sportesemény, annál inkább illusztrálni tudja egy adott sport intézményesített természetét. Pl. egy profi kosárlabdameccs sokkal jobban tudja illusztrálni a sport szervezeti, intézményi mivoltát, mint egy baráti körben verbuválódott utcai kosarazás (Loy 1974).

A sportoló csapat alapvetően egy formális csoport, e csoporttípus jellemzői a sportolói csapatoknál is megfigyelhetők. A tagok létszámát nem lehet konkrétan meghatározni és szabályozni, hisz minél többen csatlakoznak, annál nagyobb a valószínűsége, hogy egy eredményes, akár válogatott élsportoló váljon valakiből. A szakirodalom egy része általában 12-15 főre teszi az ideális csoportlétszámot, ami megfelel egy átlagos csapat létszámának, így az edző számára ideális csoportok állnak rendelkezésre a közösségépítésre (Gombocz 2010). Mindenesetre nagyon fontos, hogy a tagok ismerjék egymást, mert csak a személyiségjegyek, a pozitív és a negatív tulajdonságok, az erősségek

és a gyengeségek ismerete által lehet az egyént a megfelelő feladatokkal ellátni, s így a csoportban lévő pozícióját meghatározni. A pozíciókhoz pedig meghatározott szerepek, s azokhoz pedig bizonyos elvárások kapcsolódnak. A szerepek egyik dimenzióját a játékhoz, stratégiához kapcsolódó pozíciók határozzák meg. Nem mindegy pl., hogy egy focicsapatban ki tölti be a csatár és ki a védő pozícióját. Emellett olyan látensnek tekinthető szerepek is előfordulnak, mint bármelyik csoportban: az irányító szerepében szinte minden esetben az edző van, aki orientál, tanácsokkal látja el az irányítottakat, azaz a sportolókat. *„Ez a szerep tulajdonképpen az egyén feladatkörével együtt járó magatartásmód (pl. a vezető, a beosztott, s testnevelő tanár stb. szerepköre), amelyet elvárnak tőle, s az egyén akkor válik igazán a kollektíva tagjává, ha a rárótt szereppel azonosulni tud, az azzal járó magatartási normákat vállalja, magára nézve kötelezőnek tartja. Az egyén magatartása annál határozottabb, minél pontosabban körvonalazott ebben a szerepkörben az én-képe.”* (Rókusfalvy 1986: 236). A spontán alakuló, általában szabadidős tevékenységként végzett sportolás esetében a sportoló csoportokra kevésbé jellemző a fent bemutatott intézményesülés, s így sok esetben ezek nem tekinthetők formális csoportnak, ebből következően pedig számos, formális csoportra jellemző vonás sem fedezhető fel esetükben.

Ahhoz, hogy eredményesek legyen a csapat, illetve a közös identitástudat megteremtéséhez a tagoknak el kell sajátítaniuk nemcsak a sportághoz kapcsolódó szimbólumokat és kifejezéseket — legyen az verbális, vagy akár csak egy mozdulat, gesztus —, hanem azokat is, amik csak az adott csapatra jellemző. Így pl. elég egy fél szó, vagy intés ahhoz, hogy tudja, hozzá fog kerülni a labda, vagy azt, hogy mire gondol az edző, aki a ring, a tatami, a pást, a szőnyeg, a pálya stb. szélén áll. A csapatokra szinte minden esetben az abszolút kommunikáció jellemző, hisz a győzelem, illetve a legjobb teljesítmény elérése érdekében a mérkőzés során elengedhetetlen, hogy minden tag közvetlen kapcsolatban legyen a másikkal. Egy sportegyesületben könnyű megteremteni azt a szimbólumrendszert, ami lehetővé teszi egymás felismerését: egységes színekkel, formákkal, jelekkel ellátott mez, zászló, címer, jelvény stb. mindegyike mélyíti az egymáshoz tartozás — így a közös identitás — érzését. Ezek által egyrészt felismerik, majd azonosulnak a saját csapatukkal, másrészt pedig egyértelműen felismerik a másik, esetenként ellenfél csapat tagjait.

A sportban megtapasztalható élmények iránt vágyódó egyén egyfajta nyitottsággal közelít az egyesületek környezetéhez, csapatához, csoportjához. A belső integráció minél magasabb foka, a kapcsolatok szilárdsága, a folyamatosan erősödő szolidaritás, illetve a más csapatoktól való elhatárolódás hozzájárul az identifikáció elmélyüléséhez (Gombocz 2010).

Minden sportolói közösségben a sportolók egyenrangúak, azonban általában kirajzolódik egy látens, vagy létező hierarchia, aminek tetején minden esetben a vezető edző áll. Ő az, aki meghatározza, hogy kinek, mi a feladata a csapatban, s megtanítja, hogyan tudja maximálisan, a lehető legjobb teljesítményt nyújtva betölteni funkcióját, illetve az ő feladata a motiváció növelése a sportolóban. Emellett az edzőnek, mint irányítónak, vezetőnek az erkölcsi nevelésben is létfontosságú szerepe van: nemcsak a sportoló fizikai trenírozásával kell foglalkoznia, hanem személyiségének fejlesztésével is. A sportoló és az edző között kialakuló interperszonális kapcsolat a legkisebb szociális egység, amelytől a sporttevékenység függ. Közös munkájuk egész légkörét (pl. bizalmat vagy annak hiányát) az egymás iránti kölcsönös beállítódás adja meg. Az edző nevelőmunkájának leghatékonyabb eszköze: a jól megszervezett edzéseken a sportolók posztok szerint is differenciált edzése, s az értelmes tevékenységen és megfelelő terhelésen keresztül a jó csapatszellem kialakítása (Rókusfalvy 1986)

Alatta helyezkednek el a segédedzők, ha vannak, illetve a csapatkapitány, ha csapatsportról van szó, minden egyéb esetben azok a tagok, akik általában a rangidősek, vagy a legtöbb tapasztalattal, eredménnyel rendelkeznek. Mindannyiuk feladata a csoport összekovácsolása, a sport mint tevékenység jelentőségének, a sportág és a csoportra jellemző szabályok, normák ismertetése az új tagok számára, illetve e normák folyamatos erősítése a már meglévő tagokban.

Úgy vélik, hogy a versenysportot a játéktól az különbözteti meg leginkább, hogy rendszerint a normák nagyobb változata és a formális előírások (azaz a szabályok) nagyobb abszolút száma jellemző rájuk. Továbbá több és szigorúbb szankció figyelhető meg a sportokban (Loy 1974). E szabályok közé tartoznak — az adott sportág játékszabályain kívül — pl. az edzések látogatásának mennyiségi és minőségi kritériumai: hányszor, milyen felszerelést magával hozva kell hetente edzésre járni, az önkontroll, fegyelem és kitartás gyakorlása az edzéseken, amelyek mindegyike hozzájárul az egyének lelki, mentális és személyiségjegyeik fejlődéséhez. Coubertin báró szavai a legalkalmasabbak annak bemutatására, miként alkalmazható a sport a fiatalok erkölcsi nevelésére: *„Miután a sport megköveteli a sportolótól az önfegyelmet, higgadtságot, megfigyelést... hatással van az értelem, jellem és lelkiismeret kialakulására. Ilyenformán az erkölcsi, és társadalmi tökéletesbülés egy tényezője.”* (Coubertin 1931 idézi Gombocz 2010: 44). Megtanulják, hol van az a határ, s mik azok a legális eszközök, amiket be lehet vetni ahhoz, hogy az egymás

közötti rivalizálás építse a csapatszellemet, hogyan kezeljék a hirtelen jött sikert, vagy éppen hogyan dolgozzák fel a nem várt vereséget.

I. 2. A nők helyzete a sport világában: a sport radikális és feminista elméletei

A legtöbb, sportoló nőkkel foglalkozó írás valamilyen kritikai — többnyire feminista megközelítésből — vizsgálja meg e nők helyét, szerepét, elfogadottságát és konfliktusait a sportolók körében, ezért leginkább az ő írásaikra alapozom írásom erre vonatkozó elméleti háttérét.

Jennifer Hargreaves (1994) a sportolónőkről szóló történeti és szociológiai vizsgálatokat áttekintve arra a következtetésre jutott, hogy a sportnak még mindig vannak szélsőségesen maszkulin területei, amelyekben évszázadok óta elrejtett a hatalommegosztás egyenlőtlensége a férfiak és nők között. Ez megerősíti a sport radikális kritikai elméletének egyik fontos pontját, mely szerint a sport alátámasztja a monopolitikus kapitalizmust, militarizmust, szexizmust, rasszizmust, versenyképességet és szexuális elnyomást (Novak idézi Theberge 1981). Brohm radikális kritikai megközelítése szerint a kapitalizmus összes értéke megjelenik a sportban: férfiasság, szexuális atlétizmus, fizikális fölény, az izmok imádata, hímsovinizmus, rasszizmus, szexizmus. A sportban jelenlévő szexizmust mi sem bizonyíthatná alá jobban, mint a sport feminista kritikájának kritikája, mely szerint helyes a sport vizsgálata, mint a szexizmus manifesztálódásának egyik területe, de a változtatás receptje hagy maga után néhány fontos, de megoldatlan elemet. Nem világos, hogy hogyan lehet csökkenteni a modern sport instrumentális mivoltát, és milyen hatékony alternatívával lehet helyettesíteni azt.

A témához szorosan kapcsolódik a sport feminista kritikája. Ennek lényege, hogy a szexizmus a sportban kulturális és strukturális interakciós formákban jelenik meg. A strukturális különbségek egyértelműek a női diszkrimináció különböző fajtáiban. Az egyenlőtlenségek e típusai a programok, lehetőségek és felszerelés finanszírozásában, edzőképzésben, egészségügyi és edzési lehetőségekben és kiszolgálásban, utazásban a sportaktivitások számának növelésében, ösztöndíjak folyósításában és a média által sugallt képekben nyilvánulnak meg (Coakley idézi Theberge 1981). A szexizmus kulturális manifesztálódását a nők társadalmi dinamizmusának a sportban megjelenő anomáliája tükrözi Felshin szerint. Az anomália abból a tényből ered, hogy a sport kulturális koncepciói maszkulin természetűek, a női részvételt a sportban valamint magukat a sportolónőket

alkalmatlanoknak mutatják be. Véleménye szerint a női szerepek legitimációja a sportban ezen anomália minimalizálásával érhető el. A feminista álláspontú írások megnövekedése segíthet annak megoldásában, hogy milyen lehetne a nem szexista sport. Természetesen az első kritérium az egyenlőség, továbbá újra kellene definiálni a sport és a sportolás szervezeteit a férfiasság viszonylatában, és így a sport intézményi és kulturális megjelenése kevésbé lesz instrumentális és versenyközpontú (Sabo – Runfola idézi Theberge 1981).

Coakley kritikája a sport feminista kritikájáról: jelenleg a legjobb megközelítés az, hogy egyenlő számú női és férfi sportoló csapatokat kellene létrehozni, azonos finanszírozással és a források egyenlő elosztásával (Coakley idézi Theberge 1981). Bár a feminista kritika kritikájában elhangzik, hogy még nem tudják, mi lenne a legjobb módszer a források újraelosztásához a társadalmi nemek közötti egyenlőség megvalósulása érdekében, de ennek kiemelkedő fontosságában mindenki egyetért.

Jennifer Hargreaves már említett, női sportról szóló könyve megfogalmazza, hogy a női sport integrálja a kulturális hatalom viszonyainak összességét, amely magába foglalja a hatalmi viszonyokat a férfiak és nők között. A nők és férfiak közötti kapcsolatok sokkal változatosabbak és összetettebbek olyan változók mentén, mint a kor, osztály, nemzetiség, szexualitás. Továbbá ugyanilyen komplex az autonómia és az ellenőrzés a sport területén. Nincsenek autentikus, teljes mértékben autonóm sportágak a nők számára, hanem a nők vagy egyszerűen passzív befogadókká válnak férfiak, vagy pedig lehetetlen helyzetbe kerülnek a rossz anyagi körülményeknek köszönhetően (Hargreaves 1994).

A nemi diszkrimináció gyökerei Lüschen (1980) szerint a sportban is az eltérő szocializációból ered, melynek során a férfiak és nők megtanulják a nemi szerepeket. tulajdonképpen a női sportolók egyfajta szerepkonfliktusba kerülnek, mivel a versenysport versenyszellemet, olykor agressziót igénylő, s ezáltal maszkulin jellege egyfajta választási kényszerbe hozza őket női identitásuk és sportoló énjük között. Ennek megfelelően vagy kénytelenek férfias vonásokat magukra öltetni, vagy pedig egyes sportolók és sportok esetében marginalizálódnak, azaz olyan sportágak jönnek létre, amelyek teljes mértékben feminizálódnak: ilyen pl. a pompom lányok esete, amely komoly fizikai teljesítményt igényel, sok esetben mégsem tekintik sportnak. Számos mítosz kering a női sporttal kapcsolatban, amelyek elriasztják a nőket a sporttól, leginkább az élsporttól. Pl. hogy veszélyes a gyerekvállalásra, férfiassá teszi a külsőt, egy sportos külsejű nőnek kisebb a „gazdasági” és emberi értéke, a sport nem lehet fontos egy nőnek, mert a sportban fontos értékek (agresszivitás, teljesítményközpontúság, versenyszellem) irreleváns egy nő számára.

Mindezek számos esetben stigmatizálják a sportoló nőket és szerepkonfliktusokat okoznak a számukra, ennek következményeként pedig sok nőt elriaszt a sportolástól (Frey és Eitzen 1991)

Washington és Karen (2001) összegezve a társadalmi nemek konstrukcióiról szóló elemzéseket a sportban arra a következtetésre jutottak, hogy mind a női, mind a férfisportolók egyfajta nyomás alatt vannak annak érdekében, hogy fenntartsák a „hegemon maszkulinitást” a sportban. Ennek részeként a férfisportolóknak izmosnak, erősnek, érzéketlennek és minden körülmények között a győzelemre törekvőnek kell lenni, a nőknek pedig érdektelenséget kell mutatni a sport iránt pontosan amiatt, mert ezek a férfias vonások nem egyeztethetők össze a hagyományos női szerepekkel és tulajdonságokkal. Abban az esetben, ha egy nő sportol, mindenképpen hangsúlyozni kell a nőies vonásait pl. hosszú haj és csinos ruha viselése által. Eckes és kollégái (1998 idézi Washington és Karen 2001) felhívják a figyelmet arra, hogy az utóbbi években oly nagy divattá váló fitness mozgalom a nők számára olyan sportolási lehetőséget nyújtanak, amelyek testedzés által segítenek megőrizni a nőies vonásokat, szépséget és a nőiesség tradicionális fogalmát, s kevésbé kap benne hangsúlyt az egészség megőrzése és az egyenlőség. Ross and Shinew (2008) egyenesen úgy fogalmazzák, hogy amióta a sport intézményesült, azóta folyamatosan megőrzi és újratermeli a férfiak dominanciáját és a nők alárendeltségét, továbbá a sporttal kapcsolatos hiedelmek összekapcsolódnak a férfiak biológiai és fizikai felsőbbrendűségével.

Összességben elmondható, hogy napjainkban a feminista sportszociológusok szerint a két nem között lévő különbségek nem fizikai, hanem kulturális eredete van, mégis a sportban a nők gyengébb fizikai felépítését és erejét hangsúlyozva a sport a férfiak társadalmi felsőbbrendűségét konstruálja és legitimizálja, ezzel a férfiak fenntartják a nemek közötti status quot (Földesiné et al. 2010).

1.3 Sportolónőkkel kapcsolatos kutatások

A nők a sport világába először passzív szereppel, csak nézőként léptek be. A 19. század végén váltak a sport aktív résztvevőivé, akkor kezdtek el úgynevezett férfias versenysportot űzni. A nők a korcsolyázás, lovaglás, úszás és a tenisz mellett, a céllövészetben, csónakversenyen és gyaloglásban vehettek részt (Földesiné et al. 2010).

A nők helyzetéről szóló vitákban a konzervatív álláspontot képviselők a 20. század elején azt állították, hogy mivel a nők fizikai és szellemi mivoltukban gyengébbek a férfiaknál, ezért alkalmatlanok a sportra, még inkább a versenysportra, amely tipikusan

férfivonásokat igényel (akaraterő, bátorság és kitartás stb.). A negatívumok hangsúlyozásával a nőket az általuk elfogadható cselekvési formákba, az anyai, feleségi szerepbe akarták zárni. A sport kapcsán nem másról volt szó, mint a női és férfi szerepek újrafogalmazásáról. A nőiességhez és férfiassághoz kapcsolódó tulajdonságok, új társadalmi viselkedésminták elfogadásáról, értékek és normák átcsoportosításáról, illetve a nők testük fölötti szabad rendelkezéséről (Bodnár 2003). Csak az I. világháború után kezdődik diskurzus a női sportról, amikor is a politika nagyobb mozgásteret engedett a női sportnak, ettől várva a nagy veszteségek után egy egészséges generáció világra hozatalát és felnevelését. De már ekkor is a legtöbben a női sport ellen teszik le voksukat, mint ahogy tette ezt Doros György is, aki a nőket „csak” a versenysporttól tiltaná el, a testmozgás egyéb formáit (ritmikus gimnasztika, torna, tánc) kifejezetten előnyösnek tartja (Doros idézi Bodnár 2003). A nők megfosztása és kirekesztése a sportból egyidejűleg történt a férfiak megerősítésével, felmagasztalásával. A hivatalos álláspont másik szószólói az orvosok voltak, akik véleménye szerint a nők sportolása akkor felel meg igazán a célnak, ha a szervezetüket az anyaságra készíti fel.

A magyarországi nő kutatások társadalomtörténeti és szociológiai szempontú elemzései eddig csak érintőlegesen foglalkoztak a nők sport területén való érvényesülései lehetőségeivel és helyzetével (Bodnár 2003). Bodnár Ilona olyan edzőnőkkel készített interjúkat, akik valaha szintén élsportolók voltak, munkájában pedig arra próbált fényt deríteni, hogy az addig nagyrészt férfiakkól álló edzők világában milyen helyzetben voltak az edzőnők, hogyan fogadták őket. Az interjúk összegzése után arra a következtetésre jutott, hogy a szakmában való elismertségnek csak egy feltétele volt (van) — a siker. A teljesítmény csak egy eszköz, amivel a sikert el lehet érni, ráadásul a környezet dönti el, hogy ki mit ismer el sikernek. Az edzőnők pályájának egyik kulcsmomentuma az volt, hogy nem a nyilvánvaló anyagi megkülönböztetés fájt nekik a legjobban, hanem az anyagiakon túli, szakmai, erkölcsi megkülönböztetés nem kellő mértéke. Ezen a területen volt érhető tetten leginkább a sportvezetők és kollégák által működtetett foglalkozás sztereotip, férfias felfogása.

Bodnár Ilona kutatása rávilágított arra, hogy a férfi kollégákkal való kapcsolatnak van egy magánéleti vetülete, ahová szintén beszűrődik a nemi szerepek sztereotip és az edzői szakma maskulin megítélése. A gyakori edzőtáborozások, versenyek alatt kényszerű összezártság volt, amikor a szabadidős tevékenységek konfliktusokhoz vezettek. A nők számára ezektől a férfias szórakozásoktól való önkéntes távolmaradás azért is volt hátrányos, mert az informális kapcsolatoknak a működtetése és megerősítése is ekkor történt. Továbbá a férfiedzők nem túrték, ha a kolléganők kinyilvánították véleményüket: az egyik edzőnőnek

ezért akkor nem újították meg szerződését, amikor legjobb versenyzője, egy olimpiára készülő versenyzője volt, aki vele együtt hagyta el az egyesületet. Másik kolléganőjét, aki szintén a válogatott vezetőedzője volt, azért nem vitték ki az olimpiára, mert megmondta véleményét az akkori csapatvezetőnek. Ezek az esetek természetesen nem kaptak nyilvánosságot, rejtve maradtak a sportrajongók előtt. A súrlódás egyik oka az volt, hogy az edzőnők maguk is jó vezetők, munkájuk egy részét is ilyen típusú feladatok tették ki. Az edzőnők úgy gondolták, hogy a vezetőknek a háttérrel kell biztosítaniuk a szakmai munkához, de a háttér fogalma nincs formálisan meghatározva (Bodnár 2002).

A mostanában készült kutatások gyakran irányulnak a média által közvetített és befolyásolt sporttevékenységekre, különös figyelmet fordítva arra, hogy miként hatnak ezek a nők szabadidős tevékenységére, illetve arra, hogy a médiában hogyan jelennek meg az élsportoló nők. Perényi Szilvia (2003) szerint manapság a sport egy eszköz a minden nap keményen dolgozó, a munkahelyen és otthon egyaránt helyt álló nők számára, hogy minél jobban megfeleljenek a médiában megjelenő ideálképnek, amelyet sztárok és szupermodellek sulykolnak beléjük, mintát állítva a tökéletes női testképnek, azt sugalmazva, hogy a boldogság receptje az, ha így néznek ki. Ha esetleg nem sikerülne, akkor a rendszeres mozgással legalább egy kicsit megnyugtathatják magukat, hogy mindent megpróbáltak ennek érdekében.

Természetesen nem szabad megfeledkezni a sportolás egészségre gyakorolt jótékony hatásáról sem, de azt tapasztalhatjuk, hogy a különböző típusú médiumok által közvetített üzenet mintha ezt egy kissé háttérbe szorította volna. Emellett egy amerikai posztmodern tanulmány vizsgálata szerint, amelyben több száz sportolóról készült címlapképet vizsgáltak meg, a női sportolókat szignifikánsan gyakrabban mutatják olyan pozícióban, sminkben, frizurával, öltözetben, amelyek tipikusan a női szerepekhez tartozó erotikus kisugárzást tartalmaznak, míg a férfiakat inkább sportolás közben fotózzák le, ami viszont a tipikus férfiszerepekhez (mint a versenyszellem, küzdelem, agresszió) tartozik (Buyse et al. 2004).

A hazai szakirodalomban Gál Andrea vizsgálta meg a női és férfisportolók reprezentációját három újságban – a Népszabadságban, a Magyar Nemzetben és a Blikkben – kvantitatív és kvalitatív tartalomelemzéssel, újságírók, sportújságírók, illetve sportolónők véleményének feltárásával. Leginkább arra volt kíváncsi, hogy hazai írott sajtó termékeiben mennyire figyelhető meg a külső jegyek meghatározó szerepe egy női sportolóról való hír közlésében, amit „Kurnyikova - szindrómának” neveznek. A vizsgálat eredményei szerint a női sportolók alulreprezentáltak a sajtóban férfitársaikhoz képest, s ez megmarad az olimpiai ciklus alatt is annak ellenére, hogy ekkor valamivel több cikk és kép jelenik meg róluk. A

fotókat vizsgálva a szerző megállapította, hogy a fotók méretét tekintve jobbak az arányok. Fontos még megjegyezni, hogy a női élsportolók jobbnak ítélik meg megjelenítésüket a sportmédiákban a valóságosnál (Dr. Gáldiné Gál 2007, Gál et al. 2008).

Messner és munkatársai (1993 idézi Washington és Karen 2001) amellett érvelnek, hogy a televíziós sportközvetítések fenntartják a nemi és faji hierarchiát a sportban azáltal, hogy sajátosan kezeli a női sportolókat és sporttevékenységet lebecsülve ezeket és ambivalensen értékelve a teljesítményeket.

Ross és Shinew (2007) kutatásukban egyetemista sportoló lányokat vizsgáltak meg interjú módszerrel: egy tipikusan nőiesnek tekintett sportág képviselőit (gimnasztika) és egy férfiasnak tekintett sportágat űzőket (focistákat). Az elemzésekből azt a következtetést vonták le, hogy mivel a női sport nem igazolódott a hagyományosnak tekintett nőiességhez és női szerepekhez, ezért a versenysportoló nők egy sajátos valóságot kreálnak a maguk számára, ahol nőknek látják magukat, ugyanakkor versenyzőnek is. Egy olyan megközelítést találtak, amelyben bizonyos körülmények között (pl. a hétköznapi életben, ahol a társadalom többi tagja elvárja, hogy nőkként viselkedjenek és mutakozzanak) ugyanolyan nők, mint nem sportoló társaik, más körülmények között pedig igyekeznek nem hangsúlyozni nőiességüket. Ugyanakkor az elemzésből kiderül, hogy egyfajta változás figyelhető meg a női szerepekkel és külsővel kapcsolatban, ugyanis ma már egy edzett, erős, sőt akár izmos (mondhatnánk sportos) női test is elfogadott, bár igaz, hogy csak abban az esetben, ha megőrzi a nőiességet.

Jól példázza a női sportolók helyzetében lévő szerepkonfliktust Carlo Rotella egy sikeres amerikai ökölvívónőről, Liz McGonigalról szóló esettanulmánya, melyben kijelenti, hogy sokszor a női bokszt azért vonzza a közönséget, mert paradox módon férfiasabbnak hat, mint a férfi bokszt, ugyanakkor nőiesebbnek is. A női bokszt egy egyszerű egyenletet alkot: női test plusz heves agresszivitás egyenlő pornográfia. Lehetne érvelni amellett, hogy a férfi bokszt is hasonlóképpen szexualizált és pornográfiahoz kapcsolódik, de van egy nagy különbség: a férfiak és a nők gondolatainak sokaságát alapul véve a ring látványosságairól és a gesztusairól, csak a női bokszt lehet úgy látni, mint pornográfiát. (Rotella 1999).

Egy korábbi munkámban a hazai élsportoló ökölvívónők életében elforduló szerepkonfliktusokat, s férfi ökölvívótársaikhoz és edzőkhöz fűződő viszonyukat, konfliktusokat vizsgáltam meg. Az interjúalanyokkal és edzőikkel folytatott beszélgetésekből kiderült, hogy számos területen (munka, tanulás, párkapcsolat) volt konfliktus amiatt, hogy nem tudták összeegyeztetni a sportolói szereppel járó kötelezettségeiket (edzésen, edzőtáborokban, versenyeken való részvétel) a munkával, tanulással. Bár az kevésbé volt jellemző, hogy az ökölvívó lét volt mások számára elfogadhatatlan, de kétségtelen, hogy

előfordult ebből származó konfliktus is pl. a családban, iskolában. A legkevésbé, s legnehezebben férfi ökölvívótársaik, s a már több évtizede a pályán lévő férfieldzők tudják elfogadni a nők megjelenését és helytállását a bokszt világában (sokszor becsmélő, lebecsülő szavakkal hangot adva véleményüknek), bár tény, hogy – leginkább az ökölvívók, edzők fiatalabb generációja— lassan, de egyre inkább ismerik el a női ökölvívók sikereit és munkáját (Kovács 2009).

I. 4 Kutatási kérdések és módszer

A fent bemutatott szakirodalmi áttekintés során számos kutatási kérdés merült fel. A Campus-lét kutatás célkitűzéseire híven fontosnak tartom a sportoló csoportok vizsgálatát a Debreceni Egyetemen arra keresve a választ, hogy milyen speciális jegyek jellemzik ezeket. Miben különböznek más — pl. szabadidős tevékenységet végző csoportoktól —, illetve az egyes sportágak képviselői egymástól. Hogyan épülnek fel ezek a csoportok, s egyáltalán mindegyikük tekinthető-e csoportnak? Mivel jellemzik magukat és másokat? Miért fontos számukra a sport, s pont az a tevékenység, amit végeznek. Hogyan, milyen gyakran kommunikálnak egymással? Van-e hierarchia csoportban, s ha igen, akkor milyen szerepeket, státuszokat különíthetünk el?

Mindezeket úgy vizsgáltuk meg, hogy a megfigyelt csoportok közé egyaránt beválogattunk tipikusan nőiesnek (zumba, step aerobic) és férfiasnak (foci, kondizás) tekintett sportágakat, illetve olyanokat, amelyeknek vannak képviselői mindkét nem részéről csapatszinten (kosarasok), vagy csapaton belül (kézilabdások). Arra voltunk kíváncsiak, hogy hogyan viszonyulnak a nők és férfiak a sporthoz és saját sportágukhoz. Mi motiválja őket? Milyen különbségeket és hasonlóságokat fedezhetünk fel a két nem között egy sportágon belül, illetve a különböző sportoló csoportok között? Mi a véleményük egymásról? Vajon van-e nemi szegregáció, esetleg diszkrimináció a debreceni egyetemen sportolók körében? Hogyan jelennek meg a sportban még a mai napig létező maskulin és feminin jegyek az általunk vizsgált mintában, s ezek megerősítik-e a férfiak dominanciáját a sportban és a társadalomban, mint ahogy azt a feminista kutatók állítják?

A heterogenitás érdekében egyaránt beválogattunk csapatsportokat és egyéni sportágakat, már több éve együtt sportoló csapatokat, és éppen akkor alakult csoportot, versenysportolókat és szabadidős tevékenységként sportolókat, intézményes és nem intézményes körülmények között sportolókat. Így a mintába bekerültek NB I-ben játszó kosárlabdázó fiúcsapat és NB II-es lánycsapat, az egyetem által szervezett, fizetett, step

aerobic órákon résztvevő lányok, az egyetemi Aerobic Nap által szervezett zumbaórán résztvevő lányok, a TEK konditermék használó kondizó fiúk, egy szabadidejükben együtt focizó, és a Buzánszky Kupán résztvevő fiú focicsapat, illetve szabadidejükben kézilabdázó fiúk és egy lány, akik éppen akkor alakultak csoporttá.

A megfigyeléseket 2011 tavaszán és őszén végeztük egy korábban összeállított szempontrendszer szerint. Ezek előtt egyeztetünk a sportolókkal, illetve edzőkkel, hogy mely időpont felelne meg neki, amikor meglátogatnánk egy edzésüket/meccsüket. Az ott történő eseményeket, tapasztalatainkat egy megfigyelési naplóban rögzítettük, ezeket a csoport néhány, vagy valamelyik tagjával történő beszélgetésekkel egészítettük ki. Amennyiben lehetőség nyílt rá, ezeket a beszélgetéseket diktafonnal rögzítettük. Összesen nyolc megfigyelést, két fókuszcsoportos interjút, egy edzővel és egy kondizó fiúval készített interjút készítettünk.

II. A kutatás eredményei

II. 1 A csoportok bemutatása

Zumbázók

A megfigyelést az egyetem Aerobic Napja alkalmából rendezvénysorozat keretében végeztem, ahol különböző, napjainkban divatosnak tekintett sportágakat próbálhattak ki az egyetemisták az Agrártudományi Centrum Sportközpontjában. 15 órától kezdődött az egyik legújabbnak, de annál népszerűbbnek tekintett sportág, a zumba bemutatója, melyet egy fiatal lány vezetett: egy színpad tetején, egy másik lány közreműködésével mutatta a mozdulatokat (leginkább salsából, csa-csa-csából vett tánclépések), s ezt követte a mintegy százfős, csak lányokból álló egyetemista közönség. Az esemény mintegy egy órán át tartott, s olyanok vettek részt rajta, akik egyrészt szerették volna kipróbálni, vagy plusz egy alkalommal zumbázni, illetve ezzel testnevelésórát is lehetett pótolni.

Nagyon élvezetes sportág, látszott a lányokon, hogy jól érezték magukat, jó volt a hangulatuk, ami leginkább a zenének köszönhető, éppen ezért egyaránt hangsúlyos elem a mozgás (kevésbé a sport), mint a tánc. Az egész sportág erre épül, mivel a zeneszámok nagy része kimondottan a zumbára íródott (szinte mindegyikben elhangzott ez a szó). Inkább buli, mint sport, ez bizonyítja, hogy a vezető is bulizásra szólította fel a jelenlévőket. Emellett tapsra, kiabálásra, éneklésre buzdította őket.

Bár nagyon sokan voltak egy helyen, egy időben, de semmiképpen sem tekinthetők a résztvevők csoportnak egyrészt a nagy létszám miatt, másrészt néhány kisebb, két-három fős baráti/ismeretségi társaságon kívül aligha ismerték egymást a tagok, s itt sem érintkeztek egymással. Mindenki azzal volt elfoglalva, hogy ritmusra, megfelelőképpen tudják követni a vezető által mutatott lépéssorokat, táncmozdulatokat. A szünetekben ezek a kis csoportok tagjai néhány szót váltottak egymással, de a csoportokból kifelé nem igazán. Néhányan egyedül érkeztek, ők egyértelműen kitűntek, és a szünetekben jól ki lehetett őket venni a többiektől. Jól tükrözi a sportág individuális voltát, hogy a hangos zene miatt szinte lehetetlen kommunikálni, emellett persze mindenki önmagára figyel, hogy jól tudja követni a mozdulatokat, a szünetek pedig túl rövidek a beszélgetéshez. Ebben az esetben igyekeztek vizet inni, törölközni, szusszantani, ha váltottak is néhány szót, ez leginkább a történetekhez kapcsolódott.

Step aerobicosok

A step aerobic órát az egyetem szervezi olyanok számára, akik testnevelés órán kívül szeretnék step aerobicozni heti két alkalommal, de ezért már fizetni is kell. Az órákat az egyetem egyik testnevelő tanára vezeti. Nemcsak egyetemisták, hanem bárki részt vehet rajta, aki kifizeti az óradíjat.

A megfigyelt órán 16 fő vett részt, főként egyetemisták, kizárólag lányok. A mozgás lényege, hogy zene ritmusára, a vezető utasításait követve különböző lépéseket tesznek föl-le a step padra, s mindezt táncmozdulatokkal vegyítik. Egy-egy sorozat 20-30 lépésből áll, az óra folyamán összesen három koreográfiát gyakorolnak, a végén ezeket összekötik, s a megadott zene ritmusára mintegy 60-80 lépésből álló koreográfiát mutatnak be. Nagyon fontos a jó memória és koncentrációképesség a feladatok sikeres véghez viteléhez. A mozgást nagyon kellemes, hangos, bulis zenére végzik, így egyfajta szórakozáshoz, bulihoz hasonlít maga a mozgásfajta, amelyben fontos szerep jut a táncnak. Fizikailag kevésbé megterhelő, inkább mentálisan, hiszen bár egyszerű lépésekről van szó, de sokat kell egymás után megjegyezni, s ezek olyan gyorsan követik egymást, hogy nincs idő gondolkodni, vagy éppen a másiktól lesni, a siker leginkább a hatékony memorizáláson múlik. A zene, a mozgás hangulata ösztönzőleg hat erre, mivel inkább tekinthető egyfajta táncnak, a szórakozás meghatározott módjának, mint sportnak. A sport egyik legfontosabb jellemzője, a versenyjelleg, teljesen hiányzik ebből a sportágból is, akárcsak a zumba esetében, s mint ahogy ez eltűnt belőle, úgy vált egyre hangsúlyosabbá a szórakozás, bulizás benne.

Leginkább az egyének önmaguk szórakoztatására törekednek, nagyon erős az individuális jelleg, az okoz örömet, hogy táncra mozognak, lépkednek, mindezt különösebb fizikai megerőltetés nélkül (ez persze az egyéni fizikai állapot függvénye). Az individuális jelleget jól tükrözi az, hogy nem kommunikálnak egymással. Esetleg szünetekben (kb. három alkalommal) váltanak néhány szót egymással, de ez is általában a történetekhez kapcsolódik, s olyanok között, akik feltehetőleg már barátokként, ismerősökként érkeztek ide. Egyébként összességében egy-két kisebb klikken kívül (ezek is csak 2-3 fősek általában) leginkább egyedül vannak a résztvevők, szünetben is isznak, törölköznek, nem beszélgetnek. A gyakorlatok közben pedig nincs is rá lehetőség, hogy kommunikáljanak egymással, mert egyrészt olyan hangos a zene, hogy ez képtelenség, másrészt pedig mindenki saját magával van elfoglalva, s azzal, hogy jól csinálja a koreográfiát.

A zumbától eltérően nem az adott szituáció eredményeként spontán alakult ki a társaság, hisz a résztvevők akár már több éve is idejárnak, mégsem ismerik egymást, néhány, ember kivételével, de sokszor még egymás neveit sem tudják éppen a fent bemutatott individuális jelleg miatt. Tehát annak ellenére, hogy résztvevők rendszeresen ugyanazon a helyen és időben ugyanazt a tevékenységet végzik, ráadásul többnyire ugyanazokkal az emberekkel nem tekintik magukat sem csoportnak, sem közösségnek, inkább csak egy olyan társaságnak, amelynek tagjai bár egyszerre, de külön-külön step aerobicoznak.

Mindkét sportág esetében egyértelműen látszik a feminin jelleg: ezt bizonyítja, hogy csak lányok vannak, emellett a mozdulatok is tipikusan nőiesek (nagy hangsúly van a csípőn, fenéken, kebleken), s leginkább nem izmosodást, hanem az alakformálást célozzák meg.

Kondizók

A kondizókat a TEK sportközpontjában lévő konditeremben figyeltem meg. Érkezésemkor három fő edzett, s elmondásuk szerint az itt kondizók saját időbeosztásuknak, órarendjüknek megfelelően jönnek, így a terem egész nap használatban van. Ebből látható, hogy a csoport nagysága és tagsága állandóan változik, bár a tagok lényegében ugyanazok, de ritkán vannak mindannyian együtt. Alig tekinthetők csoportnak, kevés interakció van közöttük, nem beszélhetünk csoportdinamikáról sem, mert ez is egy nagyon individualizált sport. A résztvevők saját magukra koncentrálnak, az izomtömeg-növelés, és a külső szebbé, vonzóbbá tétele a fő cél, mindenki magával van elfoglalva, s nincs is szükség a másra ebben a sportágban.

Az interjúalanyom elmondása szerint van egy „keménymag”, akik többnyire legalább látásból ismerik egymást: ők azok, akik komolyan veszik a kondizást, s segítik egymást

munkáját szakmai tanácsokkal. Azokat az embereket, akik szerintük nem veszik komolyan az edzést, nem tekintik csoporttagnak, sőt olykor zavarja is őket a jelenlétük, mert hangoskodással, nevetgélessel zavarják a valóban sportoló társakat. Minden évben jönnek új emberek, akiket a régiek befogadnak, sőt segítségükre is vannak (a régebbiek megosztják tapasztalataikat), de csak akkor, ha komolyan veszik a munkát és nem zavarják a többieket. A megfigyelés során is megtaszthalhattam, hogy kire gondolt az interjúalany, amikor olyan emberekről mesélt, akik nem veszik komolyan: az egyik alany nem is melegít be, sokszor pihen, sok szünetet hagy egy-egy gyakorlat között, tevékenysége maximum egy-két szerre korlátozódott (leginkább a fekvő nyomó padra), s edzés után nem is vezetett le. Mintegy 40 perc alatt végzett az edzéssel, pedig előzőleg azt mondta, hogy 1 óra 15 percet fog edzeni.

Az edzés alatt két gyakorlat között ittak, pihentek, de alig beszéltek egymással, mintha teljesen idegenek lennének, egyáltalán nem ismernék egymást. Ha egymáshoz is szóltak, akkor ez vagy az edzéssel kapcsolatos (pl. elmagyarázza az egyikük, hogyan kell kinyomni a súlyt), vagy általános dolgokról (pl. hogy milyen kevesen vannak ebben az időpontban, pedig ilyenkor sokan szoktak lenni). Nem igazán tudták egymás neveit: pl. mielőtt megkérdezte, hogy használhatja-e ugyanazt a gépet („beszállhatok oda?”), nem szólította nevén, hanem úgy, hogy „helló”.

Segítőkészek egymással: segítenek levenni, illetve felhelyezni a súlyt. Ha ketten is használnak egy gépet, akkor mielőtt következne a második, megkérdezi a másikat, hogy végzett-e már, illetve azt is, hogy ha véglegesen befejezte. De a fent leírtakon kívül semmilyen interakciót nem tapasztaltam a tagok között, látszott, hogy egyébként a konditermen kívül nem töltik egymással az időt, ismerősként érkeznek, s ugyanolyan ismerősként távoznak edzés után.

Kézilabdások

A megfigyelt kézilabda csoport annak köszönhetően jött létre, hogy a HÖK meghirdette, 19.45 és 21.30 között szabad az egyik DE Műszaki karán lévő sportterem, s azok a kézilabdát kedvelő egyetemisták, akiknek van kedvük játszani, ebben az időszakban ingyen használhatják a termet. A társaság éppen ezért vegyes, nem is igazán ismerik egymást, kb. 3-4 ember ismeri egymást névről. Edző nincs, teljesen önállóak, egyedül a HÖK egyik tagja felügyel, időnként benéz, hogy minden rendben van-e. Változó tehát, hogy kik jönnek, de van egy profi játékos, aki ha ott van, akkor mindenkit átmozgat, mindent bele kell adni a játékba, s ez tetszik a többi játékosnak. Általában pár perc alatt bemelegítenek, aztán játszanak. A megfigyelés napján összesen hatan voltak: öt fiú és egy lány, de más alkalommal többen

szoktak lenni, s ezért sajnálják is, hogy most ilyen kevesen vannak, így nehezebb játszani is csapatjátékról lévén szó.

A résztvevők mindegyike szabadidejében foglalkozik ezzel: egyszerűen szeretnek kézilabdázni, s hasznosan eltölteni szabadidejüket. Keveset kommunikálnak egymással, pontosan azért, mert alig ismerik egymást, s a beszédtema is szinte teljes mértékben a játékra koncentrálódik. Akkor válik szorosabbá a csoportkohézió, amikor elkezdenek játszani egymással: két csapatra oszlik a társaság, egyikük pedig a kapuban áll. Ha valaki fárad, akkor cserélődik a kapus és játékos szerep. Ekkor vonják be a játékba az egyetlen lányt is, akihez addig nem szóltak, s ő is visszahúzódva, szótlánul szemlélte az eseményeket. A játék során teljes jogú tagnak tekintették, s lovagiasan megdicsérték, ha valamit jól csinált. Tulajdonképpen a csoportléggör csak a játék idején volt tapasztalható, amikor végeztek, szétbomlott a csoport, s ugyanúgy, szinte idegenekként váltak el egymástól, mint ahogy érkeztek.

Focisták

Hurja Kitti a megfigyelt focicsapat meccsére látogatott el, amit a Buzánszky Jenő Egyetemi Labdarúgó Kupáért folytatott „harcban” játszottak le, mivel ők edzést nem szoktak tartani, csak hobbiból játszanak itt, és azért járnak ide, mert a csapat majdnem minden tagja focizik nagypályán is, tehát leszerződve, valamelyik település focicsapatához. A csapat nagy részét BTK-sok alkotják, akik történelem szakosok, de vannak rajtuk kívül még IK (mérnök informatikusok), TTK (földrajz és földtudományi) és KTK (gazdálkodás és menedzsment) hallgatók is. A csapat körülbelül öt éve alakult, azóta természetesen voltak, akik már elhagyták őket, de jöttek helyükbe újak. Akik elmentek, azok vagy végeztek, de az egyik fiú családjával elköltözött Veszprémbe. A mostani csapattagok úgy emlékeznek rá, mint a csapat alapítójára, összetartó erejére, aki ugyan focizni nem tudott, de nagyon szeretett, és mindig odatette magát maximálisan minden egyes meccsen. Láthatóan szívesen emlékeznek rá az itt maradt fiúk még most is, „ikonként” beszélnek róla. A csapat „magját”, akiket az alapítók közé soroltak, négy fő alkotja, közülük emelték ki a „vezéregyéniséget”, aki a meccseket szervezi. Ő egy testvérpár idősebb tagja, és szervezi a meccseket, összetartja a csapatot, összeállítja a kezdőcsapatot, ő intézi a csapat ügyes-bajos dolgait.

Arra a kérdésre, hogy miért nem tartanak edzéseket, azt a választ kaptuk, hogy nem mindenki motivált kellően, mivel a kupa, az oklevél és a kézfogás nem elég mindenkinek. Ezért a csapat létrejöttét és létét az együttlét és együttjátszás öröme határozza meg, kevésbé maga a Kupa megnyerése, ugyanakkor a meccsen a győzelem, azaz a másik csapat legyőzése

a fő motiváló erő, ez tulajdonképpen a csoportcél. A csoport stabilitását jól mutatja, hogy a pályán kívül az egyetemen, és szabadidejükben is gyakran vannak együtt, szórakozni is együtt szoktak, s kapcsolatukat is inkább barátinak tekintik, mivel sokszor a problémáikat is megosztják egymással. Focizás közben is sokszor viccelődnek egymással, nevetnek, s beceneveket adnak egymással, ugyanakkor, ha valaki hibázik vagy nem játszik jól, akkor nem dorgálják meg, hanem inkább bátorítják, támogatják.

Kosarasok

Bár kosárlabdázó fiúkat és lányokat is megfigyeltünk, de mivel mindkét csapat esetében ugyanarról a sportágról és versenysportról van szó, ezért a csoport jellemzői is hasonlóak, a különbségek csak a nemi sajátosságokból adódnak, ezeket később fogom ismertetni.

Ezt a csoportot nemcsak maga a sportág, hanem a versenyjelleg is megkülönbözteti az előzőektől, s ez kihat nemcsak a csoport működésére, interakciókra, az edzések mennyiségére és minőségére, hanem a játékosok életére s egymás iránti viszonyára. A versenyek megkövetelik a játékosoktól, hogy a sport, pontosabban a kosarazás és a versenyek a játékosok életének részévé váljanak, és épp annyira fontosak legyenek mint a munka, a tanulás, a család. Mindezt a játékosok nemcsak maguktól, egymástól, hanem az edző is megköveteli, mert a csapatjellegből kifolyólag nem egyéni, hanem csapatsikerekről és teljesítményről beszélünk egy-egy győztes meccs, kupa esetében. Mivel a fiúk esetében NB I-es, a lányok esetében NB II-es csapatról van szó, a versenyeken a Debreceni Egyetemet képviselik, s hírnevét öregbítik, mindez pedig nagy felelősség. A szabadidős sportoktól eltérően ez a felelősség óriási fegyelmet, kitartást, az edzésen való rendszeres részvételt, és szervezőképességet igényel, amely olykor lemondásokkal és kemény küzdelemmel jár. Az edzéseken, versenyeken a maximális teljesítménynyújtás, a csapat érdekeinek előtérbe helyezése, s az edző utasításainak betartása a csoporttagság legfontosabb feltételei. Mindezekből jól látható, hogy esetükben egyértelműen formális csoportról beszélhetünk, ennek minden, fent bemutatott jellemzőjével.

A lányok heti háromszor másfél-két órát edzenek az DEOEC sportcsarnokban. Valamikor azonban nem kapják meg a tornatermet, mert másnak van szüksége rá, akkor vagy elmarad az edzés, vagy keresnek egy másik helyet. Jelenleg 21-en vannak: négy külsős, egy középiskolás, 16 egyetemista és van egy izlandi lány is a csapatban. Voltak többen is, de valaki befejezte az egyetemet, valaki külföldön van ösztöndíjjal, vagy végzős volt és nem jutott elég ideje az edzésekre. NB I-ből NB II-be önkéntesen léptek vissza, mivel sok volt a betegség, és új csapattagok is érkeztek.

A fiúk összesen 16-an vannak, vannak középiskolások, egyetemisták, és egy ember, aki már két éve végzett az agráron. A többiek, akik nem voltak edzésen (hat fő), sérültek. Általában fél 8-tól van edzés, és minden nap edzenek a DEOEC sportcsarnokában. Nagyon összeszokott csapat, mivel legtöbben már 8-10 éve játszanak együtt. Ők teszik ki a '91-es csapat 90%-át. Akik elmentek innen, sokan az NB II-es csapatban játszanak. Az edző elmondása szerint azok, akik átkerültek az NB II-es csapatba, vagy idősebb egyetemisták, vagy végeztek, vagy nem tudták vállalni, hogy ennyit edzenek, vagy egyszerűen nem elég jók. A csapat legnagyobb büszkesége, hogy ebben az évben az ország legfiatalabb játékosokkal játszó csapataként NB II-ből felkerültek NB I-be. Mindkét csapat esetében a sportág sajátosságából adódóan van irányító, dobó, center poszt.

Mindkét csapaton látszott, hogy egységesek, nincsenek klikkek, s erős csapatszellem uralkodik, de emellett erős baráti kötelékek is kialakultak. Összességében is egy nagy baráti társaságnak tekinthetők, de ezen belül is természetesen kialakultak kisebb baráti körök, szorosabb baráti viszonyok. Így a csapattagok szabadidejüket is legtöbbször együtt töltik, együtt járnak szórakozni, bulizni. Ezt igazolja Sörös Anett korábbi megfigyelései is (Sörös 2009).

A kommunikáció lényegbevágóan fontos egyaránt a csoport hatékony működése és játék sikere miatt. Ezek nagy része meccs/edzés közben csak a játékra koncentrálódik, ugyanakkor a csapattagok emellett sokszor biztatják egymást, s akkor sem alakulnak ki komoly szóváltások, konfliktusok, ha valaki rosszul teljesít. Ha egy játékos önző módon nem passzolja le a labdát, vagy indokolatlanul nem hozza játékba csapattársait, egymást nem szankcionálják, leginkább ilyenkor az edző lép közbe, s szidja ezt a játékost.

Az edző szerepe létfontosságú: az egész játékot, tevékenységet, a csoport munkáját és légkörét ő határozza meg. A játékosok minden utasítását feltétel nélkül követik, betartják, amit mond, s szó nélkül tűrik, ha szidja őket, még akkor is, ha csúnya szavak kíséretében teszi ezt. Óriási tisztelet övezi, eszükben sem jut visszaszólni, tiszteletlennek lenni. Ha a csoport hierarchiáját vizsgáljuk, ő helyezkedik el a hierarchia csúcsán, alatta a játékosok, de ők egyenrangúak. Ezt ők tudják és tiszteletben tartják, elfogadják vezetőjüknek, mert tudják, hogy ez a siker kulcsa: nekik teljes mértékben teljesíteni kell, amit az edző mond (ez nagy bizalmat feltételez), csak így nyerhetnek, hisz az edző tudja a legjobban, hogy mit kell tenni a győzelemhez nemcsak a versenyen, hanem az edzésen is.

Mindezekből jól látható, hogy a kosarasok esetében egyértelműen formális csoportról beszélhetünk, ennek minden, fent bemutatott jellemzőjével.

II. 2 A sportoló csoportok összehasonlítása és jellemzése

A résztvevő megfigyelések és interjúk során legelőször azt tapasztalhattuk meg, hogy milyen drámai változás következett be a sport világában az elmúlt évtizedekben, amelyet Perényi (2010) az élménytársadalom jellemzőinek megjelenésével magyaráz az egyének szabadidő eltöltési szokásaiban és a sportban. Véleménye szerint kiszorultak az olyan szórakozási formák, amely kemény munkával járnak (mint maga a sportolás), s előtérbe kerültek az élményt okozó tevékenységek (a sporton belül pl. élményparkok látogatása). Ezt tapasztalhatjuk az olyan napjainkban oly divatossá váló mozgásformák megjelenésekor, amelyek szorosan kapcsolódnak az ún. aerobic-hullámnak. Esetünkben a zumbánál és step aerobicnál láthattuk azt, hogy teljes mértékben eltűnik benne a versenyjelleg, amely Loy (1974) szerint épp meghatározó eleme a sportnak, és maga a mozgás, gyakorlatok szinte teljes mértékben a tánchoz, bulizáshoz kapcsolódnak. Jól tükrözi ezt, hogy a vezető is sokszor bulira invitálja a résztvevőket. Ugyanakkor nagyon érdekes, hogy korábban a tánc egyértelműen társas tevékenység volt (a század elején szinte kizárólagos formája volt a nemek közötti ismerkedésnek), itt viszont individuális tevékenységnek tekinthető, ahol a résztvevők szinte semmilyen formában nem lépnek interakcióba egymással, s végig önmagukkal, a szórakozással, s a buli, tánc, illetve mozgás nyújtotta élményszerzéssel vannak elfoglalva. Úgy tűnik, ahogy a tánc megjelenik a sport világában versenyként (táncport), úgy más sportágakban (mint a zumba vagy step aerobic), nevezzük ezeket inkább mozgásformáknak semmint sportnak, a táncmozdulatok megjelenésével épp hogy teljes mértékben eltűnik a versenyzés.

Ha azt szeretnénk megtudni, hogy miben különbözik egy sportoló csoport más csoportoktól, akkor először azt kell megtudnunk, miért választják a tagok, hogy egy ilyen csoport tagjai legyenek. Összességében azt válaszolhatjuk, hogy olyan a fizikai testmozgás, testedzés miatt, amely örömet okoz a számukra. Ezt az élményt, örömet adhatja maga a mozgásforma végzése, az, hogy az egyén tesz az egészségének megőrzéséért, külsejének szebbé tételéért, vagy éppen egy verseny, meccs megnyerése, illetve a sporttársakkal való együttlét és a közös küzdelem a csapat győzelméért. E célok mentén különböznek egymástól az egyes sportolói csoportok, s annak megfelelően, hogy e célok mennyire „öncélúak” (mennyire individuálisak vs. szolgálják a csoport érdekeit), nevezhetünk egy fizikai mozgást végző társaságot sportoló csoportnak.

A csoportok megfigyelésénél azt láthattuk, hogy az individuális jelleg csökkenésével egy-egy sportolói csoportban, növekszik a versenyjelleg, s ahogy növekszik a

versenyszellem, úgy válik egyre inkább valódi csoporttá, ennek minden jellemzőivel: több interakció, a tagok egymástól való nagyobb függése, közös és meghatározott csoportcél, nagyobb csoportkohézió, több kommunikáció, kisebb informális, baráti csoportok megjelenése, hierarchia és szerepek a csoporton belül, valódi csoportdinamika, ahol a csoportot nemcsak a tagok összessége teszi ki, hanem a közöttük lévő kapcsolatok, viszonyok is meghatározzák. Jól bizonyítja ezt az a tény, hogy pl. a kézilabdázó csapat esetében akkor formálódott csoporttá a hat játékos (akkor volt köztük valódi interakció, többen kommunikáltak egymással, s akkor vonták be az addig teljesen kívülálló lányt), amikor elkezdtek egy rövid kézilabda meccset játszani. A meccs végeztével felbomlott a csoport, de elindult egy folyamat, melynek eredményeként, ha a továbbiakban is ezekben az időpontokban találkoznak egymással, valódi sportcsapattá, vagy akár informális baráti csoporttá alakulhat ez a néhány ember.

A focisták esetében pedig már a csoport fejlődésének következő szakaszát láthatjuk: maga sport (a focizás) hozta össze a csoportot úgy, hogy a játékosok nagy része más, nagypályás futballcsapatok igazolt tagjai, de a Buzánszky Kupában való részvételért hozták össze saját kis csapatukat. Esetükben láthatjuk, hogy a versenyeken való részvétel (edzés hiányában), s az itt szerzett közös élmények baráti társasággá kovácsolták össze a játékosokat.

A mozgásformák individuális jellege, s ehhez kapcsolódóan a versenyzés megjelenésének mértéke alapján egy tengely mentén sorrendbe tudjuk állítani a megfigyelt csoportokat (1. sz. ábra).

1. ábra: a megfigyelt sportolói csoportok sorrendje a sport individuális jellege és a versenyzés mértéke alapján

Az egyik step aerobicozó alany konkrétan meg is fogalmazta azt, hogy itt nem beszélhetünk közösségről (akárcsak a zumba vagy tai-bo esetében):

„Az biztos, hogy élvezem, ami a sportot illeti, be tudtam illeszkedni egy idő után, lehet, kicsit lassabban, mint más. De szerintem közösség nem nagyon alakul ki, szerintem.”

„A kezdők meg a haladók rendszeren elválnak, de a haladók között, akik X éve járnak, ismerik egymást legalább névről.”

„Azért nem ismerkedünk, mert ez nem olyan sport, mint a kosár vagy röplabda, ahol egymásra lennénk utalva, hanem mindenki el van magával foglalva. Előtte, utána mindenki siet, tehát megismerni egymást nem nagyon tudjuk szerintem.”

Abban azonban minden sportág képviselői egyetértenek, hogy csak akkor lehet valaki az adott csoport/társaság/közösség tagja, ha komolyan veszik a munkát, tevékenységet, betartják az alapvető normákat, szabályokat: saját képességeiknek és tudásuknak megfelelően végezzék az adott tevékenységet, és ne zavarják a többiek munkáját. Ez pedig megfelelő mértékű fegyelmet igényel. A fegyelmezetlen viselkedést minden esetben a többiek szankcionálják: egymást figyelmeztetve (pl. a focisták, kondizók esetében), ahol pedig van edző/vezető, rá hárul ez a szerep. Tulajdonképpen az „újak” befogadásának ez az első és legfontosabb kritériuma. A kondizással foglalkozó alany így beszélt erről:

„Régebben járnak azért, de vannak olyanok, akik régen járnak, de az én szememben nem tartoznak a kemény magba, mert, helytelenül végzik a gyakorlatot, meg papucsban edzenek, beszélgetnek... Én szívesen fogadom őket (az újakat), amíg nem ökörködnek, még próbálok segíteni is, ha látom, hogy rosszul csinálják.”

A kosaras fiúk edzője leginkább abban látja a különbségek más, pl. az NB II-es csapat és saját csapata között, hogy ők nem veszik elég komolyan a munkát, edzéseket:

„Az fitnessz, van egy két ember, aki fejlődne, de heti három alkalommal lejárnak a konditerembe, edzés, futás helyett lejárnak sörözni. Leginkább ez a helyzet, két NB II-es csapat van, ők is jól összebarátkoztak, de mások a napi és heti célok. Őket is próbálják összefogni. A mi srácaink fogadni mernek, hogy úgy kelnek fel reggel, hogy kosaras vagyok, azt gondolják, hogy megyek iskolába, utána megyek edzésre, mit fogok ott csinálni, majd edzés után, hogy fogok tanulni. Úgy fekszik le, hogy van edzés, és hétvégén hogy van meccs. Még akkor is, ha csak egy gondolat erejéig van ez így. A másik NB II-es csapatról ezt nem gondolom, hogy zömében úgy kelnének fel, hogy én kosaras vagyok.”

A fegyelem kifejezést szinte minden sportoló csapatban használták, amikor arra kérdésre kerestem a választ, hogy mit jelent sportolónak lenni, mi jellemzi a sportolói identitást. A fegyelem mellett fontos az akaraterő, kitartás, önfegyelem, céltudatosság, mint ahogy a kondizó fiú is megfogalmazta:

„Céltudatosság, akaraterő, mértékletesség meg jól kell tudni beosztani a napot, nem mindegy mikor, eszik az ember és mit.”

Mindezek mellett nagyon fontos a csapatsportok esetében, hogy egy csapat tagjai, s e csapat érdekeit kell előtérbe helyezni, mert ez a siker, azaz a győzelem záloga. Emellett versenysportokban fontos elem a sportszerűség, a fair play, s ez megkülönbözteti a valódi sportolókat a többiektől. A kosárlabdázók így nyilatkoztak arról, hogy mit jelent a számukra sportolónak és kosarasnak lenni:

„Mindenkinek az életévé vált ez a napi rutin, hogy edzésre jövünk. Hogy a csapattal vagyunk, hiányozna az egész banda. Ennyivel szerintem különbek vagyunk azoktól, akikkel együtt vagyunk

pl. az osztálytársainktól, hogy mindig edzünk, kötött szabályokhoz kell alkalmazkodnunk. Jó egy csapathoz tartozni, számíthatunk a másokra. Bulizunk, együtt vagyunk, jóban és rosszban.”

„Én nem szívesen járnék egy olyan csapatba, ahol nincs meg az összhang. Sporton kívül is összetartunk.”

„A sportszerűséget lehet előre tenni, lehet valaki jó kosaras, ha nem úgy viselkedik, ahogy kellene, jelentősen csökkenti a megítélését.”

A csoporton belüli interakciók egyik formája a kommunikáció: így ismerik meg a játékosok egymást, így alakulnak ki a viszonyok, s sok esetben a sikeres játék, s a győzelem egyik kulcsmomentuma, hogy a játékosok megfelelően kommunikáljanak egymással. A vizsgált csoportok között voltak olyanok, ahol a hangos zene teljesen kizárta a kommunikáció lehetőségét, s így ez csak egyetlen dolgokra korlátozódott: a vezető utasításaira, amelyet követtek a résztvevők (a zumba, step aerobic esetében). Más esetekben, pl. a kézilabdázók, kondizók esetében a kommunikáció csak az adott tevékenységhez kapcsolódott, de sem a tevékenység előtt, sem utána nem folytatódott. A focistáknál és kosarasoknál azonban egyértelműen érezhető a kommunikáció magas szintje: már az öltözőben, vagy edzés előtt is sokat beszélgetnek, nevetnek, viccelődnek egymással a csapattagok, viszont szabály, hogy meccsközben határozottan csak a játékhoz kapcsolódó témákról lehet beszélni, ez elengedhetetlen a jó játékhoz, a stratégia megvalósításához, egymás gondolatainak megértéséhez.

Ha a szerepeket vizsgáljuk, akkor egyedül az edző/vezető szerepét emelhetjük ki, akinek létfontosságú szerepe van pl. a kommunikációban is, pozícióját tekintve pedig a csoporthierarchia tetején áll. A zumba, step aerobic esetében a vezető mutatja a lépéseket, s utasításokkal alakítja ki a koreográfiákat, amelyet a résztvevők követnek. Az edzőnek ezzel szemben sokkal több feladat jut: ő az, aki megtanítja a játékosokat arra, hogyan kell hatékonyan, jól és egymásra figyelve a csapatért játszani, megtervezi a stratégiát meccs közben, de emellett fegyelemre, tiszteletre is neveli a csapatagokat egymás, az ellenfél iránt és saját magával szemben. Továbbá irányítja a csapat életét, szervezi a meccseket, és barátként támogatja a játékosat.

Az edzői szerepen kívül a focisták esetében tapasztaltam egy játékos részéről „szervezői” szerepkört, illetve a kosarasoknál van csapatkapitány, de igazából az edző és játékosok szerint ez csak azért van, mert kell lennie egy csapatkapitánynak, de egyébként semmilyen komolyabb feladatkörrel nem jár. Az edző így vélekedik erről:

„Nincs ilyen, az hogy csapatkapitány, az én csapatomban nincs ilyen, hogy öt lépést tartunk edző és játékos között. Nincs erre szükség, hogy egy érdekképviselő, vagy közvetítő legyen a csapat és

az edző közt. Azért jó hogy van ilyen ember az öltözőben, hogy viselkedésénél fogva hallgatnak rá. Bizonyos helyzetekben jól jöhet, de az inkább megtiszteltetés. Lehet, hogy felülről irányított, hogy Balázs a csapatkapitány, de senkiben nem merült fel, hogy miért ő az.”

Konfliktusokról a csoporton belül egyik csoportban sem számoltak be. Leginkább a pályán alakulnak ki kisebb konfliktusok versenyszituációban a másik csapattal, s ennek leggyakoribb oka a sportszerűtlenség, ilyenkor akár össze is szólalkoznak a játékosok, a kosaras fiúk és lányok esetében is tettelegességig is elfajulhatnak az események. Az ilyen esetekről beszámolva az alanyok általában a másik csapatot hibáztatják. Az individuálisnak tekintett sportágakban nem is lehet szó konfliktusokról, hiszen alig van interakció egymás között, a kondízás esetében csak apróbb vitákról számolt be az interjúalany (pl. hogy nyitva legyen-e az ablak, vagy sem).

Érdekes módon a csapatsportokban akkor sincs konfliktus a játékosok között, ha valaki esetleg önzően viselkedik a pályán, s nem passzolja le a labdát. Ilyenkor nem a játékosok szólnak ennek a csapattagnak, hanem az edző, ő szidja le az adott játékost. Akkor sincs konfliktus a játékosok között, ha egyikük sokat hibázik, esetleg rosszul játszik, holott ez az egész csapat játékát és győzelmi esélyét rontja, ilyenkor inkább támogatják egymást. Mindez pedig jól mutatja, hogy a játékosok nem önmagukért dolgoznak és harcolnak a meccseken, hanem a csapatért és csapattársaikért.

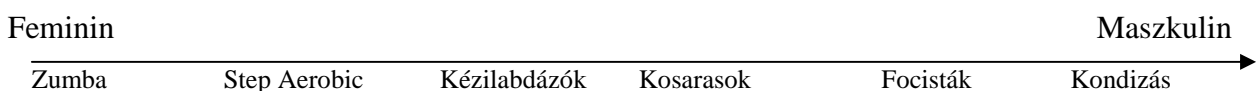
Minél magasabb a sport intézményesült formája és a csoportkohézió a csoporton belül (leginkább a kosarasok esetében), annál szorosabb baráti kötelékek alakulnak ki a csoport összes és egyes tagjai között. A közös játéknak, a csoporton belüli egymásra utaltság magas fokának köszönhetően nemcsak a pályán, a pálya szélén és az öltözőben, hanem a mindennapi életben is egyre több időt töltenek egymással. Ez nagyban függ attól is, hogy milyen régen van együtt a csoport: a step aerobicosok között is leginkább azok ismerik egymást, akik már 4-5 éve járnak ide (bár ez az ismeretség sokszor csak egymás neveinek ismerését jelenti), a kézilabdásoknál is korábban ismeretséget szerzők voltak a legszorosabb viszonyban egymással, míg a kosaras fiúk esetében 8-10 éve ismerik egymást, s ebből következően szórakozni is szinte csak együtt járnak.

A szimbólumrendszert vizsgálva is csak a versenysportolói kosárlabdázóknál figyelhettünk meg csapatra jellemző egységes viseletet (versenymezt, amely megkülönbözteti őket az ellenfél csapatától), szokásokat. A lányok meccs előtt egy nagy körbe állnak, mindenki megfogja mindenki kezét, sok sikert kívánnak egymásnak, aztán hangosan együtt kiabálják, hogy „hajrá!”. Utána pedig egyenként is egymás kezébe csapnak. A fiúk egy-egy jó támadás, szép trükk után pacsizással dicsérik meg a jól játszó csapattagot.

Összességében elmondhatjuk, hogy minél inkább intézményesült egy adott sportoló csoport (leginkább a csapatsportok esetében), és minél nagyobb szerepet játszik a csoport életében a versenyzés (versenysportolók esetében), annál inkább megtalálhatók felépítésükben, működésükben a formális csoportra jellemző, az elméleti részben bemutatott karakterjegyek. Mindez alátámasztja Loy (1974) kutatási eredményeit a debreceni egyetemen található sportoló csoportok esetében is.

II. 3 A sportoló csoportok genderszemponútú vizsgálata

Ha a megvizsgált csoportokat az előbbihez hasonlóan feminin-maszkulin jegyek szerint is sorrendbe állítjuk, akkor szintén kapunk egy skálát, ahol a zumba, step aerobic kerülne a legfemininebb sportágak közé a skála egyik végén, míg a kondizás pedig legmaszkulinabb sportágak közé a másik végére, mivel erősen kapcsolódik a testépítéshez. Azok a sportágak, amelyeket egyaránt végeznek férfiak és nők is a középmezőnyben foglalnak helyet, közöttük a sorrendet az határozza meg, hogy mennyire régen űzik az adott sportágat a nők, s ebből következően mennyire elfogadott a férfiak és a társadalom által. Ezt bizonyítja, hogy a skála két végpontján helyezkedő csoportokban egyáltalán nem találhatjuk meg az ellenkező nem képviselőit az általunk vizsgált sportolói csoportok esetében. A step aerobic esetében a résztvevők beszámoltak arról, hogy egy fiú valamikor járt a csoportba, de nem sokáig, s már régen nem jött edzésre. A kondizó férfiálynak pedig elmesélte, hogy nagyon ritkán betérnek ide lányok (bár ebben a félévben nem volt rá példa), de akkor is, véleménye szerint, a nőkre jellemző kardioedzést végzett az egyetlen erre alkalmas gépen, a kerékpáron. A 2. számú ábra szemlélteti a sportágak sorrendjét.

2. ábra: A vizsgált sportoló csoportok sorrendje a feminin-maszkulin jelleg alapján

Külön érdekesség, hogy a step aerobic terem mellett van a konditerem, ahol a megfigyelés idején is szinte csak fiúk voltak, s ez a fal a két sportág között nemcsak ténylegesen, de szimbolikusan is létezik, ha a két sportág feminin-maszkulin jellegét vizsgáljuk. A testépítés/kondizás teljes mértéken maszkulin jellegű: a legfontosabb jellemzője a férfiasság, az erő, a férfi külső legfontosabb elemeinek hangsúlyozása, míg a step aerobic esetében ezek az elemek teljes mértékben hiányoznak. Mind itt, mind a zumbánál hiányzik az erő, agresszivitás, versenyzés, amik tipikusan férfias tulajdonságok, helyettük a feminin vonások jelennek meg, amelyek a tánc elemeivel épülnek be a sportágba: a nőies testrészek hangsúlyozása a mozdulatoknál (csípő, fenék, mell), az izmok fejlesztése helyett az

alakformálás a hangsúlyos (társadalmilag kevésbé elfogadott, ha egy nő izmos legyen, mert akkor már férfiasnak tekintik). Emellett a táncmozdulatok egyfajta erotikus kisugárzással bírnak, amik arra tanítják a nőket, hogyan tudják a férfiakat elcsábítani ezekkel a hétköznapi élet más szituációiban. Ezzel szemben a kondizók/testépítők komoly súlyokat mozgatnak meg nagy előfeszítéssel, eltérő izomcsoportokat mozgósítanak és fejlesztenek az izmosodás végett: mindez megfelel a napjainkra oly jellemző férfiideál külső vonásainak (erős, izmos), ezt szeretnék elérni. A nagy izomtömeg sokakban akár félelmet is kelthet, éppen ezért a kondizó férfiak számára nemcsak maga a férfiasság jelképe az ilyen külső, hanem a megfélemlítés, ezáltal a hatalomgyakorlás eszköze (a hatalom szintén maszkulinitáshoz kapcsolódik).

Kérdés, hogy a szabadidősportban megjelenő genderkülönbségek tovább erősítik-e a nemek közötti egyenlőtlenséget a sportban, vagy éppen, hogy feloldják azt. Láthatjuk ugyanis, hogy az ilyen újak tekinthető sportágak megjelenésével (step aerobic, zumba stb.) egyfajta szegregálódás figyelhető meg: egyre jobban elkülönülnek a maszkulin és férfiak számára kialakított sportágak és a tipikus feminin jelleggel bíró, nők számára létrehozott sportágak, azaz létrejönnek a nőknek szánt sportok. A feminista kutatók a nemek közötti egyenlőtlenségének feloldását abban látják, hogy egyenlő számban vesznek részt a nők és férfiak is ugyanabban a sportágakban (l. Coakley idézi Theberge 1981). Viszont azt látjuk, hogy egyrészt a nők bevonulnak akár a legférfiasabbnak tekintett sportágakba is (mint pl. a futball, amerikai futball, jégkorong, küzdősportok stb.), amelyekkel magukra öltenek bizonyos maszkulin vonásokat, de emellett olyan sportágak is létrejönnek, amelyekben megőrzik nőiességüket, sőt a sportágra jellemző elemek továbbfejlesztik ezt ezzel megőrizve a nők számára társadalmilag kialakított szerepeket elsősorban a külsőre vonatkozóan (attraktív, kecses, finom, nőies alak, erős szexuális kisugárzás). Eckes és kollégái (1998 idézi Washington és Karen 2001) ezt a jelenséget kritikusan tekintik, mivel szerintük ez hozzájárul a sport, mint férfiaknak fenntartott terület megőrzéséhez. Ugyanakkor a nők számára létrehozott újabb és újabb sportágak csökkentik a nők hátrányát a sportban való részvétel lehetőségeit tekintve, hisz ezek a sportágak az igényeiket figyelembe véve jönnek létre. Tehát egyrészt csökkentik, másrészt növelik a nők diszkriminációját a sportban.

Teljesen más képet kapunk olyan sportágak vizsgálatakor, amelynek végzése valamikor csak férfiak kiváltsága volt, s ma már nők is üzik. Ezekben az esetekben a kutatók úgy vélik, hogy az adott sportág férfiképviselői veszélyeztetve érzik férfiidentitásukat, s ennek következtében nem fogadják el a sportoló nők részvételét, eredményeit, sikereit (l.

Hargreaves 1994, Theberge 1981, Washington — Karen 2001). A kutatás során a kosárlabdázók esetében tapasztalhattam azt, hogy a férfijátékosok nem tartják egyenrangúnak és ugyanolyan értékűnek a női kosarasok edzését, eredményeit és teljesítményét, mint az övék. Mindezt úgy teszik meg, hogy a lányok önként léptek vissza NB II-be NB I-ből, még hozzá a csapattagok betegsége, sérülése miatt, s a tavasz folyamán a Medikus Kupát is megnyerték. A kialakított vélemény háttérében leginkább az áll, hogy a kosárlabdázó lányoknak olyan tulajdonosokkal és külsővel kell rendelkezni a sikeres játék érdekében, amelyek egyértelműen férfiasnak tekinthetők: erős fizikum, gyorsaság, dinamika, versenyszellem, s olykor agresszivitás. Véleményüket úgy alkották meg a lányok teljesítményéről, hogy elmondásuk szerint nem ismerik őket, a játékukat sem, leginkább külsejük szerint ítélik meg őket. Mint sportolókat, tisztelik őket, s más sportok női képviselői is, egyedül a kosaras lányokról vélekednek így. A fentieket illusztrálják a következő interjúrészletek:

„Én a saját nevemben tudom mondani, hogy nem ismerem őket, idősebbek is nálunk, van, aki már befejezte ott az egyetemet. Edzés után köszönünk nekik, ennyit látunk belőlük. De nem is keresem azoknak a lányoknak a társaságát... Amit az edzésen láttunk az nem szimpatikus, mert nem vették komolyan. Én, ha eljövök edzésre, azt maximális bedobással szeretném csinálni. Ha nem ezt látom, akkor én abból ki is maradok.

„Röviden is össze lehet foglalni: van kosárlabda, meg van női kosárlabda. Tudjuk olyan szemmel nézni, hogy nem áll jól, nem akarok senkit megbántani. Nagyon eltér attól, amit mi kosárlabdázásnak nevezünk.”

- Miben tér el?

„Látványban, iramban, mindenben.”

„Abban, hogy más sportokkal összevetve, pl. a röplabda, ahol ugyanolyan látványos dolgokat tudnak csinálni, mint a férfiak... A fizikai adottságok, a magasság, erő miatt is.”

„A női röplabdát sokkal jobban értékelem a férfi röplabdához képest, mint a kosárlabdánál ugyanígy.”

Összességében tehát elmondhatjuk, hogy a férfi versenysportoló kosárlabdázók kevésbé fogadják el a női kosárlabdázók teljesítményét, eredményeit, sikereit.

A fiúktól egy kissé eltér az edző véleménye, aki lány kosárlabdázó csapatot is edzett. Az első részletben tükröződő véleménnyel ellentétben az edző szerint nagyon szorgalmasak, alázatosak és kitartóak, de tény, hogy azok a lányok a legsikeresebbek a kosárlabdában (is), akik férfiasabbnak tekinthetők: fizikálisan erősebbek, egy kissé agresszívabbak társaiknál.

„Egyetemi lánycsapatokat (edzettem), és az volt a tapasztalatom, hogy eszméletlenül szorgalmasak. Szorgalmasabbak, mint a fiúk, de más a motivációjuk. Mindenki máshonnét jön, nem feltétlenül fontos nekik a játék.

- Hanem?

- Mozgás miatt, volt egy két barátnő is, ezért jártak le. Az a tapasztalatom, hogy amit az edző kér, azt maximálisan próbálják betartani. A kreativitás, ami a fiúknál megvan, és a differenciáltabb gondolkodás, vagányság az kevésbé. A lányoknál az van, akik vagányabbak, kreatívabbak, azok fiúsabbak.

- Férfiasabbak?

- Nem feltétlen testileg, hanem mentálisan, azt lehet mondani. Nekem ez a különbség, az hogy nem ugranak akkorát, nem ütözköznek akkorát az sem biztos, volt egy lány, kettő is, amikor itt az NB I-es csapat megszűnt, akkor a fiúknál kezdtek el játszani. Odaálltak a kétméteres száz kilós fiú elé támadó játékot játszani, nem féltek tőlük. Kamikázéknak hívták őket, tehát nem hiszem, hogy nem elég alázatosak. Még a saját testi épségük árán is képesek voltak ilyet megcsinálni. Más dimenzió...”

A lányok számára azonban ez nem okoz problémát: ők ezt választották, elfogadják, s a csapat sikere érdekében megpróbálnak eleget tenni a sport és kosárlabda diktálta kritériumoknak, még akkor is, ha ezzel bizonyos értelemben férfiszerepet kell magukra öltetniük. Képesek kettéválasztani a sporthoz kapcsolódó helyzeteket a hétköznapi élettől, így amikor kell, harcolnak, s ezzel együtt felvállalnak bizonyos maszkulin szerepeket, más esetekben azonban ugyanolyan hétköznapi nők, mint bármelyik egyetemista társuk.

A kézilabdázó csoportnál, ahol 5 fiú és 1 lány vett részt a játékban, azt tapasztalhattuk, hogy játék közben elmosódnak a nemek között különbségek: a fiúk sem előtte, sem utána nem érintkeztek a lánnyal, de amint bevonták a játékba, azonnal kommunikáltak vele. Ugyanakkor lovagiasság szintjén megmaradtak a különbségek: amikor a lány látványos dolgot vitt véghez a játék során, a fiúk azonnal megdicsérték és megtapsolták. A lány is feloldódott játék közben, miközben előtte elvonulva, a pálya szélén szótlánul figyelte az eseményeket. Láthatóan mindannyian jól érezték magukat játék közben, s egyiküket sem zavarta, hogy van egy lány, illetve őt sem, hogy egyedüli lányként játszik egy fiúcsapatban.

Teljesen más a helyzet az egyik legmaszkulinabb sportág, a kondizás esetében. Az interjúalany elmondása szerint, épp a férfidominancia riasztja el leginkább a lányokat ettől a sporttól, de véleményem szerint az is, hogy a tevékenység lényege az izomnövelés, s a túl izmos női test társadalmilag nem elfogadott, mivel ellentmond a tradicionális nőideálnak. Ugyanakkor ebben az esetben elmondható (míg pl. a zumba esetében nem), hogy előfordul az

ellenkező nem képviselője is a sportolók között, de az ilyen nőket a férfisporttársak is szokatlanak, kívülállónak tekintik, s a média is különlegességként aposztrofálja (gondoljunk csak a bulvárműsorokban szereplő testépítő nőkre, akik ráadásul versenyeznek is). A kondizó és az egyik step aerobicizáló interjúalany így vélekedett erről:

„Nincs sok nekik való gép, csak egy bicikli van. Meg csak fiúk járnak, ezt a lányok nem szeretik... lehet, hogy nekik nem kell izmos kar, váll, csak a combjukat akarják edzeni, ahhoz meg tekerni kell.”

„A lányoknak nem ciki, hanem inkább vagány férfias dolgokat elkezdni. Férfiaknak inkább ciki, nőiest.”

A sportolás motivációit vizsgálva is különbségek vannak a férfiak és nők között. Fortier és munkatársai (1995) eredményei szerint női sportolókra inkább jellemző intrinzik motiváció sportra vonatkozóan (az érdeklődés, élmény és élvezet nem az elérendő teljesítményből, hanem magából a sport végzéséből ered), jobban betartják a szabályokat, nagyobb valószínűséggel viszik véghez az adott dolgot a sportolás során, s és kevésbé jellemző rájuk az amotiváció, mint a férfisportolók esetében.

Kutatásom eredményei szerint a női alanyok inkább (de nem kizárólag csak ők) az egészségmegőrzéséért, stressz oldásért, az egészséges életmód részeként sportolnak, a férfiak számára pedig fontosak a győzelem érzésének átélése is. A nem individuális sportok esetében a barátokkal való együttlét, illetve a közösségi élmény átélése mindkét nem számára fontos, mint ahogy a külső szebbé tétele. A lányok számára leginkább az alak formássá tétele (step aerobicosok, zumbázók) mint tipikusan feminin jellemző, a fiúk számára pedig az izomnövelés, izmos test elérése mint maszkulin jellemző jelenik meg célként.

A versenysportolók esetében azonban mindkét nem esetében fontos a győzelem, meccsen minél jobb teljesítmény nyújtása, míg a szabadidejükben sportolók esetében nincs különbség a nemek között abban, hogy szerintük az edzés, testmozgás kikapcsol.

„Nekem, azért mert koreografált, és kikapcsolja az agyamat. Nem arra koncentrálok, hogy milyen vizsgám lesz, hanem ide. Engem kikapcsol.”

„Jól lefáraszt, a zene miatt, jó intenzív testmozgás. Az alakformálás szempontjából is jó.”

„Ide testépíteni járnak, de én nem gondolom magam testépítőnek, viszont komolyan csinálom, de nincsenek testépítő szándékaim egyáltalán. Edzeni járok, nem testépíteni. Kondíció miatt, a kinézet, és most már átment abba is, hogy levezetés... fontos az egészség megőrzésében, ezért kezdtem el. Voltak testsúly gondjaim, és ha abbahagynám, megint lennének.”

Míg egy versenysportoló kosaras így vélekedik a sporttól:

„Kihívást, mivel mi vagyunk az egyik legfiatalabb csapat, hogy megálljuk a helyünket, hogy középmezőnybe kerüljünk. És legfőképp ne essünk ki, hogy bent maradjunk a B-ben (NB I B csoportjában). Ha megverünk egy idősebb, nagyobb csapatot, nagyon jó érzés.”

Ha az egészségtudatosságot, mint egyfajta életszemléletet vizsgáljuk meg, szintén kevésbé találunk különbséget a férfiak és nők között: az interjúalanyok egyöntetű véleménye, hogy a sporttal tesznek az egészségükért, bár igaz, hogy olykor ezzel próbálnak ellensúlyozni bizonyos egészségtelen magatartásformákat (mint pl. gyorséttermi ételek fogyasztása), de összességében elmondható, hogy az életük más területén is próbálnak odafigyelni az egészségükre: nem dohányoznak, kevesebb alkoholt fogyasztanak. Mindesetre az alkoholt az egyetemi lét szerves részének tekintik, így nem mondható el, hogy ezzel szemben a sport védőfaktoraként funkcionál. Ugyanakkor a versenysportolók esetében itt is látszik a különbség: az ő életükben nemcsak az egészség megőrzése érdekében fontos, hogy ne nyúljanak egészségkárosító és/vagy illegális teljesítményfokozó szerekhez, hanem ez a norma, s hozzá tartozik a sport etikájához:

„Szerintem az egészségtudatosság mást jelent egy nem sportoló átlagembernek, mint egy sportolónak. A fiataloknál ez úgy nyilvánul meg, hogy kevesebb alkoholt fogyasztanak, mint a társaik. Az átlagembernek ez lemondást jelent, de nekünk teljesen természetes, hogy nem élünk ilyenekkel.”

„Nemrég jégkorongozók buktak meg, focisták (dopping miatt). Mi nem érezzük ennek szükségét, amatőr sportolók vagyunk, a játék élvezetéért játszunk.”

A kondizó interjúalany a következőképpen vélekedik erről:

„A rendszeres sport, figyeljen oda a táplálkozásra, ne dohányozzon. Ha elmegy bulizni, akkor mértékkel bulizzon. Elég pihenés, és a lelki beállítottság pozitív legyen... Én is használok fehérjéket, vitaminokat, ezek legálisak. Az illegális szerekhez sosem nyúlnék, egyrészt tudom milyen mellékhatásaik vannak, másrészt, aki ezt használja, az akaratilag gyenge, lusta hogy elvégezze azt a munkát, hogy jól nézzen ki.”

Összegzés

Dolgozatomban arra vállalkoztam, hogy bemutassam a Debreceni Egyetem néhány sportoló csoportjának jellemzőit, összehasonlítva ezeket más tevékenységet végző csoportokkal, illetve egymással, és megvizsgáljam a hasonlóságokat és különbségeket nemek szerint. Ehhez résztvevő megfigyeléseket és interjúkat készítettünk.

A kutatás elméleti hátterét egyrészt a sportban végzett kiscsoport kutatások eredményei adták másrészt a sport radikális és feminista kritikái, melyek szerint a nők hátrányban vannak a sport világában a férfiakkal képest: egyenlőtlen lehetőségek vannak

biztosítva a nők számára sportolásra, s azokban a sportágakban, ahol korábban csak férfiak vehettek részt a nők teljesítménye és eredményei kevésbé elfogadottak.

A kutatás eredményei szerint a sportoló csoportokat elsősorban maga a tevékenység, azaz a fizikai mozgás, testedzés, s az ebből fakadó élmény, örömszerzés a tagok számára különbözteti meg más csoportoktól. Ugyanakkor a különböző sportágak, a tevékenység csapat- illetve individuális jellege, és szervezettségének mértéke (spontán módon, egyetem, vagy sportegyesület által szervezett-e), verseny- vagy szabadidős jellege mind meghatározza és elkülöníti egymástól az egyes sportolói csoportokat. Ennek megfelelően egyes csoportok tevékenységét nem is tekinthetünk sportnak, hanem inkább testmozgásnak, fizikai aktivitásnak (mint pl. zumba, step aerobic). Megállapítottam, hogy minél kevésbé individuális, és minél nagyobb szerepe van a csoport életében a versenyzésnek, illetve minél jobban intézményesült, annál inkább tekinthetők az adott sporttevékenységet végzők csoportnak, s annál jellemzőbb lesz az adott társaságra a kiscsoportra jellemző karakterjegyek. Ezek alapján egy sorrendet is sikerült felállítani a vizsgált sportoló csoportok között.

A csoportok genderszemponitú vizsgálatánál azt találtam, hogy egyértelműen elkülönülnek a tipikusan maszkulin és feminin jellegű sportoló csoportok, s létrejönnek csak a nők számára fenntartott, s a tradicionális női szerepekkel teljes mértékben összhangban lévő sportágak, ahol férfiak nem jelennek meg (zumba, step aerobic), így e sportágak szegregálódása figyelhető meg. Ebből viszont jól látható a sportolás lehetőségeit tekintve nincsenek hátrányban a nők, hisz kimondottan az ő számukra, igényeiknek megfelelően jönnek létre újabb és újabb sportágak. Emellett az is látható, hogy a maszkulin sportágakban egyre inkább megjelennek a nők (jelenleg nincs olyan sportág, amit ne végeznének nők is, még ha kis számban is), de elfogadottságuk az adott sportágban nem mindig megfelelő. A Debreceni Egyetem egyik kosárlabdázó férficsapata például nem tekintik velük egyenrangúaknak a női kosárlabda csapatot. Ennek oka az lehet, hogy ezeknek a lányoknak fel kell venni bizonyos férfias tulajdonságokat (erős fizikum, gyorsaság, dinamizmus, versenyzés stb.), amelyek kevésbé összeegyeztethetők a hagyományosnak tekintett női szerepekkel.

Hivatkozott irodalom

- BODNÁR ILONA (2002): A nők és az edzői pálya, avagy a nőket „megedzik”. In Pető Andrea (szerk.): *Társadalmi nemek képe is emlékezete Magyarországon a 19-20. században*. Budapest, a Nők a Valódi Esélyegyenlőtlenségért Alapítvány, 221-248 o.
- BODNÁR ILONA (2003): Társadalmi diskurzus a női sportról a múlt század első felében. In Földesiné dr. Szabó Gyöngyi — Gál Andrea (szerk.): *Sport és társadalom*. Budapest, Magyar Sporttudományi Társaság, 116-133 o.
- BUYSSE, JOANN M. — EMBSER, MELISSA SHARIDAN — HERBERT (2004): Constructions of gender in sport: An analysis of intercollegiate media guide cover photographs. *Gender and Society*, Vol. 18, No. 1. (feb., 2004), 66-81 pp.
- DÓCZI TAMÁS (2008): A sportturizmus, mint szabadidős tevékenység társadalmi összetevői. In Földesiné Szabó Gyöngyi — Gál Andrea — Dóczi Tamás (szerk.): *Társadalmi riport a sportról*. Budapest, Magyar Sporttudományi Társaság, 92-124 o.
- DR. GÁLDINÉ GÁL ANDREA (2007): Sport és társadalmi nem a 21. század elején a média tükrében. Forrás: http://phd.sote.hu/mwp/phd_live/vedes/export/galandrea.m.pdf, utolsó látogatás: 2009. 09. 26
- DUNNING, ERIC (2002): A sport mint a férfiaknak fenntartott terület: megjegyzések a férfi identitás társadalmi gyökereiről és változásairól. *Korall* 7-8, 140-153 o. Forrás: <http://epa.oszk.hu/00400/00414/00005/pdf/08ericdunning.pdf>, utolsó látogatás: 2012. 01. 03.
- FORTIER, MICHELLE S. — VALLERAND, ROBERT J. — BRIERE, NATHALIE M. — PROVENCHER, PIERRE J. (1995): Competitive and Recreational Sport Structures and Gender: Test of Their Relationship with Sport Motivation. *International Journal of Sport Psychology* 1995/26, 24-39 pp. Forrás: <http://www.er.uqam.ca/nobel/r26710/LRCS/papers/76.pdf>, utolsó látogatás: 2012. 01. 03.
- FÖLDESINÉ SZABÓ GYÖNGYI — GÁL ANDREA — DÓCZI TAMÁS (2010): *Sportszociológia*. Budapest, Semmelweis Egyetem Testnevelés és Sporttudományi Kar.
- FREY, JAMES H. — EITZEN, D. STANLEY (1991): Sport and Society. *Annual Review of Sociology* 1991/17, 503-522 pp. Forrás: <http://www.pages.drexel.edu/~rosenl/sports%20Folder/Sport%20and%20Society.pdf>, utolsó látogatás: 2012. 01. 03.
- GÁL ANDREA—KOVÁCS ÁRPÁD—VELENCZEI ATTILA (2008): Sport, gender és média: a női és férfi sportolók megjelenítése a sajtóban. *Szociológiai Szemle* 2008/3, 32–60 o. Forrás: http://www.szociologia.hu/dynamic/SzocSzemle_2008_3_032_060_GalA.pdf, utolsó látogatás: 2012. 01. 03.
- GOMBOCZ JÁNOS (2010): *Sport és nevelés*. Keszthely, Balaton Akadémiai Kiadó.
- KOVÁCS KLÁRA (2009): Küzdelmek a ringben — és azon kívül. *Kultúra és Közösség* XIII. évfolyam, III-IV. szám, 63-78. o
- HARGREAVES, JENNIFER (1994): *Sporting Females, Critical issues in the history and sociology of women's sports*. New York, Taylor & Francis e-Library

- LOY, JONH. W. JR (1974): A sport természete: meghatározási kísérlet. In Schiller János (szerk.): *Sportpszichológia szöveggyűjtemény II, Kézirat*. Budapest, Tankönyvkiadó, 38-56. o.
- LÜSHEN, GÜNTHER (1980): Sociology of Sport: Development, Present State, and Prospects. *Annual Review of Sociology* 1980/6, 315-347 pp. Forrás: <http://www.jstor.org/stable/2946011?seq=2>, utolsó látogatás: 2012. 01. 03.
- PERÉNYI SZILVIA (2003): A női sporttevékenység és a média testképalakító hatása. In Földesiné dr. Szabó Gyöngyi — Gál Andrea (szerk.): *Sport és társadalom*. Budapest, Magyar Sporttudományi Társaság, 134-144 o.
- PERÉNYI SZILVIA (2011): Sportolási szokások — Sportolási esélyek és változástrendek. In Bauer Béla — Szabó Andrea (szerk.): *Arctalan (?) nemzedék. Ifjúság 2000-2010*. Budapest, Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, 159-184 o.
- RÓKUSFALVY PÁL (1986): *A sport és testnevelés pszichológiája*. Budapest, Tankönyvkiadó.
- ROSS, SALLY R. — SHINEW, KIMBERLY J. (2008): Perspectives of Women College Athletes on Sport and Gender. *Sex Roles* 2008/58, 40-57 pp. Forrás: <http://www.springerlink.com/content/m035x70m54441074/>, utolsó látogatás: 2012. 01. 03.
- ROTELLA, CARLO (1999): Good with Her Hands: Women, Boxing, and Work. *Critical Inquiry* 25/3., 566-598 pp. Forrás: <http://www.jstor.org/stable/1344190>, utolsó látogatás: 2009. 10. 19
- SŐRÉS ANETT (2009): A kulturális fogyasztás csoportképző szerepe. *Kultúra és Közösség* XIII. évfolyam, III-IV. szám, 11-26 o.
- THEBERGE, NANCY (1981): A Critique of Critiques: Radical and Feminist Writings on Sport. *Social Forces* 60/2, Special Issue, 341-353 pp. Forrás: <http://www.jstor.org/stable/2578439>, utolsó látogatás: 2009. 10. 19
- WASHINGTON, ROBERT E. — KAREN, DAVID (2001): Sport and Society. *Annual Review of Sociology* 2001/27, 187-212 pp. Forrás: <http://www.jstor.org/stable/10.2307/2678619>, utolsó látogatás: 2012. 01. 03.